

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E MEDRESELERİN ISLAHI TARTIŞMASINDAN EĞİTİM BİRLİĞİNE

From OTTOMANS to REPUBLIC: From the DISCUSSION of
REFORMING MADRASAS to UNIFICATION of EDUCATION

Ayşe YANARDAĞ*

Öz: Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e devredilen eğitim kurumları askerî okullar, medreseler, yeni açılan sivil okullar, azınlık ve yabancı devlet okulları olarak sınıflandırılabilir. 19.yüzyılda Osmanlı Devleti çöküşü durdurmak için birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da ıslahatlar yapmıştır. Askerî yenilgiler sebebiyle Avrupa tarzında eğitim veren askerî okullar kurulurken sivil eğitimin temel kurumları olan medreseler ıslah edilmeye çalışılmıştır. Tanzimat Fermanı'ndan sonra medreselerin yanı sıra yeni, çağdaş anlayışta sivil okullar kurulmuştur. Medreselerden yetişenler geleneğin temsilcisi olarak ortaya çıkarken yeni okullardan/mekteplerden yetişenler daha çağdaş fikirleri temsil etmişlerdir. Gelenekçi-yenilikçi çatışması ortaya çıkınca genelde mevcut eğitim sistemi özelde medrese sorgulanmaya başlamıştır. Medreselerin programı ve sistemi ile ilgili sorgulamalar eğitim birliği fikrine dönüşmüştür. Çalışmada bu konu ile ilgili Osmanlı'nın sonu ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan tartışma örnekleri ele alınmıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e medrese ıslahı meselesinin Eğitim Birliği/Tevhîd-i Tadrîsât fikirlerine nasıl döndüğü sorusu açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Birliği, Tevhîd-i Tadrîsât Kanunu, Medreseler, Din Eğitimi

Abstract: Transferred to educational institutions of the Republic from Ottoman Empire, military schools, madrasas, schools, minorities and foreigners can be classified as state schools. To stop the collapse of the Ottoman Empire in the 19th century, as in many areas, reforms have been made in the field of education. Military schools providing education in European style, when it was founded because of military defeats, the basic institutions of civil education has attempted to reform madrasas. After the Tanzimat, madrasas, as well as a new, civilian schools were established in the contemporary understanding. When the Madrasa graduates emerge as a representative of tradition, who have represented innovation grows from the new school. Traditionalists-innovative conflict comes along, overall current education system was specifically questioned madrasas. Questioning about the program and the system of madrasas has turned to the idea of unity of education. In this study, samples made in discussions on the subject at the end of the Ottoman Empire and the first years of the Republic were discussed.

---

* Yrd.Doç.Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-posta: ayseyanardag1970@my.net.com

Republic from Ottoman Empire, the madrasa reform issues, education union / Unification tried to explain to return to the question of how ideas.

Keywords: Unification of Education, The Law of Unification of Education, Madrasahs, Religious Education

Giriş

Arapça ders kelimesinden gelen medrese, içinde dinî dersler okutulan yer, ders gören talebenin, içinde yatıp kalktıkları bina anlamında (Develioğlu, 2005:599; Şemsettin Sami, 2002:1314; Eyice, 2002:473) olup IX. yy.'da kullanılmaya başlamışsa da resmi bir kurum ve devlet teşekkülü olarak X. yy.'da Karahanlı Türkleri tarafından tarih sahnesine çıkarılmıştır (Hızlı,1987:274). Medreseler Sünni İslam anlayışını Şii İslam anlayışına karşı savunmak üzere (Eyice, 2002:51) kurulmuş, Selçuklular zamanında Nizamülmülk'ün çabalarıyla devlet kontrolüne alınmaya çalışılmıştır (Okumuşlar, 1998:130-132; Güven, 1998:140-142).

Osmanlılar beylikten büyük bir devlete dönüşürken İslam'ın ilk yüzyıllarında Müslümanlar arasındaki canlı ilim ve fikir hayatı, içtihat kapısı kapandı (Sarıkaya, 1999:32) anlayışı ile donuklaşmaya başlamıştı. Genel olarak İslam toplumlarında yaygınlaşan içtihat kapısı kapandı anlayışı Osmanlı Devlet ve toplum yapısında da etkili olmuştur. İlaveten kendi çağının en iyi düzenine/nizam-ı âleme sahip olduğu kanaatini taşıyan Osmanlı'da, nizamı/düzeni koruma çabası devlet ve toplum hayatında değişimi engellemiştir. Bu anlayış Osmanlı düzeni ve geleneği açısından güçlü bir devlet çıkarmışsa da bir başka açıdan baştan beri devletin ideolojisini savunan medreseye yansımış, medreseler kendini güncelleyememiştir. Medreselerin kendini güncelleyememesinin bir diğer sebebi kendi döneminde çağının ihtiyacını karşılayabilen eğitim anlayışına karşı bilimsel ve teknolojik gelişmelerin henüz Osmanlı sistemini zorlayacak seviyede rakip olmamasıdır. Siyasi iktidarın devlet düzenini ve ideolojisini koruma ihtiyacı, bilim anlayışını doğrudan yönlendirmesi (Akyüz, 2012:81) içtihat kapısı kapandı düşüncesi, medresenin bilim ve yönetim anlayışı bakımından değişimine imkân vermemiştir.

Medreselerin ihtiyaçlarını karşılayan vakıf sistemi dinsel ve hayır amacıyla kurulmuştur. Belli bir hizmete ayrılan menkul ya da gayrimenkulün nasıl kullanılacağı vakıfların vakıfnamelerinde genellikle ayrıntılı (Öztürk, 1983:25; Yüksel, 1988:61)

olarak yazılmış olup vakıfnameye uyulması zorunludur (Yediyıldız, 2002:158; Öztürk, 1983:51). Bir tür mali özerklik sağlanan medreselerin bu nedenle devletin müdahale edebileceği kurumlar olmaktan uzaklaştıkları düşünülebilir. Ancak devlet için tehlike olabilecek vakıfların devletleştirildiği de görülmüştür (Yediyıldız, 2002:162). Medreselerin devletin Sünni anlayışını/ideolojisini savunan köklü kurumlar haline gelmiş olması siyasi bir tehlike yaratmamıştır.

Şeyhülislam'ın ilmiye sınıfının başkanı olması ve medreselerin sınıflanması, mezuniyet koşulları (Uzunçarşılı, 1988:5-80) kadıların vakıfların harcamalarını incelemesi (Öztürk, 1983:57; Yüksel, 1988:61) ile ilgili düzenlemeler devlet denetimini geliştiren uygulamalar olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde çağdaşı devletler gibi eğitim-öğretim faaliyetinin sınırları ve içeriği net olarak belirlenmemiş, kısmen vakıf kurucusunun belirlediği (Yüksel, 1988:172) daha çok geleneğin yönlendirdiği bir biçimde yürütülmesi (Hızlı, 1987:278) medreselerde eğitim ve öğretimin dinî konular dışında gelişmesine engel olmuştur (Yüksel, 1988:173). İlâveten vakıf sistemi, mali bakımdan medreselerin yaşamasını kolaylaştırmış, öğrencileri yedirip barındırmışlardır. Bu nedenle medreseler, fakir halk çocukları için en uygun okul durumunda (Arı, 2002:183) olurken yaygınlaşmış, zamanla vakıfların kayıtları takip edilemez olmuş, devlet denetimi zorlaşmıştır.

Fetihlerle yaygınlaşan ve çoğalan medreseler zamanla merkezi otoritenin kontrolünden uzaklaştığı gibi ekonomik bozukluk da medreseleri olumsuz etkilemiştir. Daha yükselme döneminde toprak ve vakıf sisteminin bozulması devlet adamlarıyla birlikte medreseleri ve ilmiye sınıfını etkilemiş, medreselilerin isyanına sebep olmuştur (Cem, 1997:107-111; Akdağ, 1946:34-35). Medresenin eğitim anlayışı ve programından yani doğrudan medrese sisteminin kendisinden değil (Sarıkaya, 1992:24-27) toprak sisteminin ve ekonominin bozulmasından kaynaklanan devleti uzun süre uğraştıran isyanlar çıkmıştır. Merkezi otoritenin zaafı ve ekonomik bozukluğun medresenin ideolojik eğitim anlayışının değişmesine yönelik etki yaptığı iddia edilemez.

Medreselerin başı olan Şeyhülislamın, III. Murad döneminden itibaren adî bir memur gibi azledilmesi, az sayıda da olsa idam edilmesi ile medreseler önemini kaybetmeye başlamıştır. III. Selim ilmiyenin devlet hizmetinden öylesine ümidini kesmişti ki, *"anlardan gelecek Allah'dan gelsin, Hüdâ-yı Mûteâil anlara muhtaç eylesin"* (Cem, 1997:121-122) demiştir. Avrupa'da Rönesans-Reform ve

aydınlanma sonucu askerî ve siyasi başarılar, değişen eğitim anlayışıyla gelişirken Osmanlı eğitiminin temeli olan medreseler ise Sünnî din eğitimini ve mevcut sistemini yeterli görmüş, geleneğini yenileyip ıslah etmemiştir. Bu anlamda kendi çağdaşlarından dersleri ve sistemi bakımından geride kalmıştır. Medrese sisteminin eskisinden daha kötüye gittiği eleştirisini yapan Kâtip Çelebi gibi kişiler çıksa da medreseler ıslah edilememiştir (Binbaşoğlu, 2014:91).

19. Yüzyıldan Birinci Dünya Savaşının Sonuna Kadar Medrese Islahatı ve Eğitim Birliği Meselesi

Osmanlı Devleti'nde genel halk eğitimi, çağdaşlarındaki gibi devletin görevi olarak görülmemiştir. Ancak aydınlanma sonucu 19. yüzyılda ortaya çıkan eşitlik, özgürlük fikirleriyle milli ve merkeziyetçi devlet ideolojisi tüm dünyada bu anlayışı değiştirmeye başlamıştır. Milli ve merkezi devletçilik, duygu ve düşüncede ortak kültür ve değerlere sahip bir toplum oluşturmayı gerektirmiştir. Mevcut siyasal sisteme bağlı bireyler yetiştirmek eğitimin amaçları arasına girmiştir (Tezcan, 1985:67-69). Böylece genel halk eğitimi ve temel eğitim devletin asli görevleri arasında sayılarak anayasalarda yer almıştır. Temel eğitimden yükseköğretime kadar çeşitli derece ve alanlardaki okullar devlet iznine ve denetimine bağlı hale gelmiştir (Türkoğlu, 1980:180-191).

Milli ve merkeziyetçi devletlerin ortaya çıkması, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, sanayileşme ile askerî güçleri artan Avrupa karşısında Osmanlı'nın mevcut nizam-ı âlem anlayışı, teknolojisi, askerî gücü yetersiz kalmıştır. Gerileyen Osmanlı'nın eğitim anlayışı ilk kez askerî alanda ıslahatlarla değişmeye başlamıştır. Askerî ıslahatlar çöküşü durduramayınca Tanzimat Fermanı'ndan sonra sivil eğitim anlayışı değişme sürecine girmiştir. Osmanlı'nın sivil eğitiminin temel kurumları olan medreselerde, sorunların başladığı 16.yydan 1840'a kadar yapılanlar köklü olmadığından başarılı olamamıştır (Atay, 1982:12).

Medrese sisteminin yetersizliği ve geri kalmışlığı devam ederken Tanzimat Fermanı'ndan sonra geniş çaplı ıslahatlar başlamış bu bağlamda sivil eğitim alanında yeni okullar açılmıştır. Medreselerin yanında yeni kurulan mekteplerden devlet memuru yetiştirilmiştir. Atay'a göre medreseye dönük en önemli ıslahat belirtisi 1854'te Muallimhane-i Nüvvab'ın açılmasıdır. Medreseye dönük eleştirilerin öncelikle kadı gibi ilmiyeyi ilgilendiriyor olması, kadı yetiştirmek üzere bu okulların açılmasına sebep olmuştur. Ardından Mülkiye Mektebi açılması medreselerin devlet ve toplum hayatını

idare edecek memurları yetiştiremediğinin (Atay, 1982:23) kabulü olup bu görev artık yeni okullara devredilmiştir. Medreseler bilim anlayışlarını yenileyemediklerinden sırf din eğitime münhasır okullar olarak Şeyhülislamlığa bağlı kalırken, yeni okullar maârife ve verdiği eğitime göre değişik nazırlıklara bağlanmıştır. Ayrıca mekteplerde dinî derslerin az bulunması ya da hiç bulunmaması bu okulların medrese etkisinden uzak tutulmaya çalışılması zamanla mekteplerden yetişenlerin dinî inançlarında zaaf bulunduğu (Balcı, 2012:164-170; Atay,1982:29) düşüncesine, gelenekçi-yenilikçi, mektep-medrese çatışmasına yol açmıştır.

Devlet ve toplum hayatında çatışma medreseye dönük eleştirileri yoğunlaştırırken medreselerin kötü olan durumunun sebepleri ve çareleri sorgulanmıştır. 1867 yılında medreseler hakkında hazırlanan bir raporda Fatih ve Kanuni dönemindeki kurallara uyulmadığı dolayısıyla daha geride olduğu eleştirisi yapılmış ve derslerin okuma süreleri, tahsilin süresini düzene sokmaktan başka (Atay, 1982:19) sistemine ve bilimsel anlayışına dönük değişiklik getirmemiştir.

Osmanlı Devleti, karışık ve düzensiz açtığı okulları düzene tâbî tutmak ve devlet denetimi sağlamak amacıyla 1869'da Maârif-i Umûmiye Nizamnamesini yürürlüğe sokmuştur. Nizamname ile ilköğretimden yükseköğretime ilk kez böyle geniş kapsamlı düzenleme yapılmıştır (Maârif-i Umûmiye Nizamnamesi, 1292:184-201). Nizamnameyi eğitim birliği fikrinin gelişme aşamalarından biri olarak görmek mümkünse de nizamnamede medreseler ile ilgili bir düzenleme yer almamıştır. Medreselerin nizamnamede yer almayışını yüzyılların getirdiği büyük ilim adamlarının tespit ettiği sınırları korumak, bunları öğrenip sonraki nesillere aktarmak geleneği, vakıf sisteminin devlet denetimini zorlaştırması, siyasi iktidarın medreselerden adeta vazgeçmesi, merkezi otoritenin zaafı, ekonomik bozukluk gibi sebeplerle açıklamak mümkündür.

Medreselerin köklü eğitim kurumları olması onun bir başka açıdan –mutlak olmamakla birlikte- eğitim geleneğini yenilemeyi zorlaştırmıştır. Henüz kökleşmiş bir geleneği olmayan mekteplerde yeni bir anlayışı yerleştirmek daha kolay görülerek medreseler nizamname sisteminin dışında kalmış olabilir. Maârif-i Umûmiye Nizamnamesi 19. yüzyıl merkezîliğinin ve eğitim birliği anlayışının Osmanlı Devleti'ne yansımasıdır.

Nizamnameye dâhil edilmeyen medrese içinden ve dışından artan eleştiriler, ıslahat ihtiyacını ve bu ıslahatın nasıl yapılacağı tartışmalarını getirmiştir. Ancak 19.

yüzyıl merkezîyetçiliği ve bilim anlayışı ile mevcut medrese eğitim ve yönetim anlayışı nasıl bağdaştırılacaktı? Bu nedenlerle medrese ıslahatını eğitim birliği fikirlerinden ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Öte yandan din eğitimine ve din hizmetlisi yetiştirmeye münhasır kalan medrese ıslahatı meselesi din eğitimi meselesini ortaya çıkarmış olup konu ile ilgili örnekler ileriki satırlarda verilmiştir.

Birinci Meşrutiyet'te Meclis-i Mebû'sân'da genel olarak eğitim meseleleri içinde medreseler de ele alınmıştır. Yanya mebusu Abdül Bey medreselerin düzensizliğine değinmiş ve "*mevcut bulunan medâris ve mekâtibin usûl-u kâide-i tedrîsiyyesini küllîyyen lağv*" edilmesini istemiştir (Binbaşoğlu, 2014:214-219). Bütün medrese ve mekteplerin kaldırılmasını isteyen Abdül Bey o gün için radikal denebilecek bir talepte bulunmuştur.

19. yy.'da Osmanlı Devleti'nin önemli devlet adamlarından Ahmet Cevdet Efendi (1822-1895) esasen bir medreseli (Keskiöğlü, 1966:228-229) olup medreselere dönük eleştirilerde (Oklay, 1966:241) bulunmuştur. Darümuallimin-i Sıbyan müdürlüğü yapan Ahmet Cevdet Efendi yeni bir alfabe yöntemi denediği için medreseliler ve veliler okulu boykot etmişler, okul bir yıl kapanmıştır. O Darümuallimin'i medrese etkisinden kurtarmak için girişimlerde bulunduğu gibi medreselilerin Recep, Şaban, Ramazan aylarında cerre¹ çıkma geleneğini kaldırmıştır (Akyüz, 2012:186). Bir başka devlet adamı Ahmet Cevdet Paşa ile aynı dönemde yaşayan ve beraber çalışan Fuat Paşa (1815-1869) da medreseleri eleştirmiştir (Akyüz, 2012:194).

Medreseler yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı din anlayışında ve eğitiminde içtihat kapısı kapandı anlayışına sahip olduğundan yeniliklere tepki göstermiş, siyasi ve sosyal sıkıntılar yaratmışlardır. Yine de 19.yüzyılda Osmanlı Devleti'nde medreselerin yeniliklere karşı tutumu, eğitim anlayışı ve yönetimi sorgulanmaya başlamıştır. Din adamı yetiştiren medresenin dersleri, içeriği ve yönetimi tartışılmıştır, ilerleyen satırlarda bu örneklerle değinilmiştir.

II. Abdülhamit Dönemin'de hazırlanan lâyihalarda medreseler eleştirilmiş, tavsiyelerde bulunulmuştur. Bunlardan biri olan Celaleddin Bey, medreseleri ayakta tutan vakıflardaki usulsüzlüklere ve derslerin yetersizliğine dair eleştiriler yapmıştır. İlmiye, askerîye, mülkiye ve meşâyihin önde gelenlerinden bir komisyon kurularak

---

¹ Medrese öğrencilerinin mübarek üç aylarda köylere dağılıp halka dinî öğütlerde bulunmak, namaz kıldırmak veya müezzinlik etmek suretiyle para ve erzak toplamalarına verilen ad

memleketin ihtiyacına göre derslerin düzenlenmesini tavsiye etmiştir (Balçı, 2012:164). Osmanlıda bu kurumların her birinin ayrı ayrı okulları bulunduğu göz önünde tutulduğunda medrese programını yenilemek için diğer kurumların önde gelenleriyle birlikte çalışmak tavsiyesi eğitimde farklı kurumların görüşlerini birleştirmek olup Tevhîd-i Tedrîsât fikirlerinin tohumları olarak görmek mümkündür.

Yine dönemin aydını Şeyh Ali Efendizade Muhyiddin hazırladığı bir raporda “*medrese zikr olundukça ulûm-u şer’iyye-i arabîyye tahsil olunmakta bulunan ulemâ-yı İslam’a mahsûs dershaneler demektir*” diye başlarken meseleyi din eğitimi bağlamında ele almıştır. Söz konusu gelenekçi-yenilikçi çatışmasına değinip medreselerin ders programlarının çağın gereksinimlerine uymadığı eleştirisini yaparken son dönem padişahlarını medreselere ilgi göstermemekle suçlamıştır. İslam dininin fenne, çağın ihtiyacına, medeniyete uygun olduğu halde medrese derslerinin çağın bilimsel gelişmelerinden geride olduğu eleştirisini yapmıştır (Şeyh Alizade, 1314:15-19).

II. Abdülhamit Dönemin’de medreselerde sınavlar kaldırılmış, askerlikten muafiyet getirilmiştir. Ders Vekâleti ve Meşihat medreseler için program hazırlamayı düşünmediği gibi Anadolu’daki medrese vakıfları hakkında sayısal bilgisi dahi bulunmadığından medreselerin en düşkün dönemi olmuştur (Ergün, 1982:60). Gelenekçi-yenilikçi çatışmasının temel nedeni din eğitimi meselesi olduğundan yüzyılın sonlarında Adliye Nezareti’ne bağlı olan Hukuk Mektebi’nde dinî içerikli dersler yer almaya başlamıştır. Din hizmetlisi ve uzmanı yetiştiren medreselerin bu konuda dahi yetersizliği görüldüğünden 1900’e gelindiğinde tekrar açılan Darülfünun’a Dinî İlimler Şubesi ilave edilmiş, Maârif Nezareti din eğitimine el atmıştır (Atay, 1982:37; Akyüz, 2012:237).

Görüldüğü üzere artık 19. yüzyılda çeşitli devlet görevlilerini yetiştirme işini yeni okullar gerçekleştirirken din hizmetlisi yetiştirme ve din eğitimi verme işini medreseler gerçekleştirmiştir. Aynı yüzyılın sonunda 20.yüzyılın başlarında zihniyeti birbirinden farklı kuşakların yetişmesi ve çatışması önceleri din eğitimi eksikliği bakımından ele alınmış, din ile ilgili dersler Sultan II. Abdülhamit Dönemi’nde yeni okullarda da verilmeye başlamıştır. Ancak yeterli görülmediğinden Maârif Nezareti yükseköğretimde din öğretmeni yetiştirecek şube açmıştır. Bu gelişmeler medresenin geri kalmasının sebeplerinin medrese içinden ve dışından sorgulayan kıpırdanmaları biraz daha arttırmıştır. II. Meşrutiyet Dönemin’de direnmelere rağmen medreselere tekrar sınav getirilerek asker kaçaklarının önü alınmaya ve medreseler denetlenmeye

çalışılmıştır. 26 Şubat 1909'da Medâris-i İlmiyye Nizamnamesi çıkartılmıştır. Dersleri, sınavları, yoklamaları, kalacakları süreler, mezuniyet sonrası haklarına dair önemli düzenlemeler getirilmiştir. Ancak ekonomik sebeplerle özellikle İstanbul dışında uygulamada başarısız olmuştur (Ergün, 1982:74). Bu dönemde medrese kökenlilerden medreselere dönük eleştiriler başlamış ve bu kişiler medreselerin durumunu düzeltmek için çareler sunmaya başlamışlardır. Beyan-ül Hak'da mektep medrese ayrılığına dönük eleştirilere karşı medreseleri savunucu yazılar yayınlanmıştır. Aşağıda bununla ilgili örneklere değinilmiştir;

Beyazıd dersiamlarından Ermenekli Safvet Efendi, *Medreselerimiz* (1910:1642-1644) başlıklı yazısında medreselerin geçmişte büyük hizmetler yaptığını, çağının en iyi okulları olduğunu, ancak ihmal sebebiyle gerilediğini yazmıştır. Anadolu'daki medreselerde yetişenlerin takdir edilmemesini, tıp, mühendislik gibi ilimlere halkın ilgisizliğini medreselerin gerilemesinin sebepleri olarak değerlendirmiştir. Safvet Efendi'nin vurguladığı halkın tıp, mühendislik gibi ilimlere ilgisizliğini yukarıdan beri açıklanan içtihat kapısı kapandı anlayışının bir sonucu olarak görmek gerekir. Islahatlarla açılan yeni okullarda okutulan daha çağdaş dersler ilmiye sınıfında bu derslerin medreselerde neden okutulmadığını sorgulama ve okutulması düşüncelerini ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu mevcut medrese derslerindeki temel mezheplerin ortaya çıkışına sebep olan konuları içeren Kelam gibi ders içeriklerini sorgulatmıştır.

Kütüb-i Kelâmiyenin İhtiyacât-ı Asra Göre Islah ve Te'lifi Beyne-l-Müslimîn Mezâhib-i Muhtelifenin Tevhîdi Medreselerde Tadrîsâtın Islahı I, II, III (1910:403-406) başlıklı Musa Kazım ve Eşref Edip Beyler tarafından yazılan üç yazıda yüzyıllardır medreselerde okutulan kelim dersleri ele alınmıştır. Farklı kelam anlayışlarının İslam toplumlarında mezhep ayrılıklarına sebep olduğu eleştirisi yapılarak bunların birleştirilmesi istenirken birlik tüm Müslümanlar bağlamında düşünülmüştür. Medreselerde yüzyıllardan beri devam eden ders usulü eleştirilmiştir. Medreselerde haşiyenin haşiyesi, tenkidin tenkidi, tenkidin tenkidinin tenkidi, felsefenin felsefesi, felsefenin felsefesinin felsefesi okutmak Arapça öğrenilmesine engel olmuştur. Bunları öğrenmek boş değildir ama sırası değildir. Dersler ıslah edilmeli metinlerle beraber lügat ve edebiyat okunmalıdır. Ayrıca layıkıyla fıkıh, tefsir, hadis okunmadığı eleştirilerini yaptıktan sonra talebelerin bu konularda düşünmelerini, bu konuları eleştirmelerini istemiştir. Çağın fenlerine ilave olarak Arapça dışında İngilizce,

Fransızca gibi başka bir yabancı dil öğrenmeleri tavsiye edilmiştir. Aynı sayıda medreselerin ıslahı için medreseler kongresi çağrısı yapılmıştır (1910:22-23).

Yusuf Akçuraoğlu, Sırât-ı Müstakim'de *Medrese Islahâtı* başlıklı yazısında medrese programında sadece dinî ilimler okutulmasını çağın ilimlerinin okutulmamasını eleştiren, medreseleri ıslah etmeden Avrupa'nın eğitim teşkilatını alarak ayrı okullar kurulmasını çatışmanın sebebi olarak görmüştür. Bu usul eğer Osmanlı birkaç asır önceki ibtidâi Rusya gibi medeniyetsiz olsaydı belki mahzuru olmazdı, karşısında itiraz edecek ciddi bir tartışma bulmazdı, “*yeni bir maârif ve medeniyet kurmak er geç mağlubiyete mahkûm*” eleştirilerini yapmıştır. Ayrıca yeni okullardan yetişenler devlet görevlerine atanmaya başlayınca çatışmanın iktisadî sebepleri ortaya çıkmıştır. Tanzimat'ın başından beri ilmiyenin çoğunluğu ve onların nüfuzu altında bulunan halk yeniliğe ve yeniliğin evladı demek olan mekteplere nasıl baktıklarını herkes görmüş, anlamıştır (1911:5-9). Yazarı belli olmayan *Terbiye ve Talim* başlıklı yazıda mektep medrese çatışmasına rağmen medreseler kadar mektepler de büyük adam yetiştirememekle eleştirilmiştir (1911:12).

Safvet Efendi, Beyan-ül Hak'da sonraki günlerde görüşlerini açıklamaya devam etmiştir. Medreseler yeni okullar açıldıktan sonrada ihmal edilmiş, Ders Vekâleti Meclisi eski anlayışına devam ederek ders programlarını değiştirmemiştir. Ona göre mektep ve medrese arasındaki fark ihtisastan başka bir şey değildir. Medreselerde Arapça ve dinî ilimler öğrenilirken mekteplerde fen bilimleri eğitimi verilmesi ona göre uzmanlıktan başka bir şey olmayıp mektep ve medrese tarzında iki ayrı eğitimin zararı yoktur. Avrupa'da böyle iki ayrı tahsil tarzına karşı çıkanlar çok olup Katolik okulları özellikle Fransa'da kaldırılmıştır. Avrupa'nın idare usulü ve kanunlarındaki felsefe aklî ve tâbî'i olduğu, Katolik okullarının felsefesi ise dinî olduğundan bu usulün batıda zararı görülmek ihtimali vardır. Hâlbuki Osmanlı'nın dinî İslam, padişah halife olup bütün İslam âlemi ile alakadar olduğundan “*felsefe-i tâbî'iyye takibinde mazarrât görüleceği*” açıktır. Yönetimde, kanunlarda, mahkemelerde din felsefesi takip edildiğinden bu iki tahsilin esası aynı olup teferruatta ayırırlar. Bu nedenle Safvet Efendi “*bir memlekette böyle ayrı ayrı usûl-i tahsil olamaz*” diyenlere karşı çıkmıştır (1910:1670-1781). Ayrıca geçmişte büyük adamlar yetiştiren medreseleri ilerletmek için vakıflarının ihmal edilmemesi, kendi başına bırakılmaması gerektiğini (1911:1730-1733) vurgularken merkezîyetçi devlet anlayışına ve eğitim birliğine devletin ekonomik kaynaklarının denetlenmesini isteyerek yaklaşmıştır.

Islah-ı Medâris başlığıyla Halil Nasuhi Bey, medrese ile ilgili görüş belirtenlerin pedagoji bilmemesi nedeniyle sunulan ıslahat projelerini yeterli görmemiş, ders programının yetersizliğine, yıllarca Arapça eğitime rağmen öğrenilemediğine dair eleştiriler yapmış ve bu haliyle medreselerin kalmasındansa kaldırılmasını istemiştir. Bu eleştirilere Nasuh Efendizâde Hayri Bey, *Hakikatten Vazgeçemem II* (1911:1758-1763) başlıklı bir yazıyla cevap vermiş, alaycı bir üslupla karşı çıkmıştır.

Medreselerden ve diğer okullardan ehliyetli ulema yetişmemesi ve devletin yıkılışına sebep olduklarına dair eleştirilere *Darülfünun ve Medâris-i İslamiye Şebab-ı Mütefekkiyesine* başlığıyla Mehmet Zeki Bey tarafından cevap verilmiştir; ilmiyenin yetersizliği kabul edilirken devletin yıkılışını sadece bu sınıfa mal etmenin haksız olduğu, bütün bir milletin çalışmasıyla kurtulacağı karşılığı verilmiştir (1911:1808-1811). Yine Mustafa Sabri Bey'in *İlmiye Bütçesi Münasebetiyle* başlıklı makalesinde, bütçe müzakereleri esnasında Allah ilmi sarıklılardan almış, feslilere vermiştir şeklindeki ilmiye sınıfına dönük eleştirinin ilk kısmını kabul etmiştir. Ancak diğer dünyevi ilim erbabını batıdaki muasırları ile kıyaslayan yazar, ilmin feslilere verildiğine itiraz ederek medreselere dönük eleştirilere cevap vermiştir (1911:1958-1961).

İlmiyenin asrın ihtiyacına göre içtihatla bulunmadığına dair eleştirilere Kilisli Münir Bey, imzasıyla *İçtihat* başlıklı makalede cevap verilmiştir; içtihattan amaç büyük müçtehitlerin ortaya koyduğu usul ve kuralları yani fıkıh usullerini *eimme-i erbaanın mezhebin*² bozarak yeni bir usul ve kural koyarak yeni bir mezhep kurmaksa bu mümkün olmadığı gibi faydalı değildir. Eğer içtihattan maksat asrın ihtiyacına göre dört büyük imamın sözlerinden bir şey çıkarmaksa bu her zaman mümkün olmuştur(1911:1861-1863). İlmiye sınıfının içtihat yapması, yeterli olup olmaması, ilmiye sınıfı ve medrese eğitiminde asırlardır öğretilen büyük müçtehitlerin fikirlerinin ne kadar ne dereceye kadar sorgulanacağı tartışmasını getirmiştir.

Medreselere dönük eleştirilerde II. Meşrutiyet Dönemi'nde 31 Mart Vakâsı'nın da etkisi görülmüştür. Cemiyet-i İlmiye-yi İslamiye imzasıyla başlıksız açıklama ile (1911:1921) Ermenekli Safvet Efendi imzasıyla *Meclis-i Mebûsan'da Softalar* (1911:1921-1925) başlıklı bir yazı ile 31 Mart Vakâsı'ndan dolayı medrese öğrencilerinin suçlanmasına itiraz edilmiştir (1911:1947-1949). Medrese ıslahâtını

² Dört imam. Müslümanların en büyük ve yüksek âlimleri ve müçtehitlerinden İmam-ı Ebu Hanife, imam-ı Şafi, imam-ı Malik, imam-ı Hanbel

takip eden Safvet Bey sonraki günlerde *Medreselerimiz Hala Bir Yoluna Konulmadı* başlığı altında çağın gelişmeleriyle mütenâsib dersler ilave edilmesini istemiş, görüşlerini açıklamıştır (1912:54).

Demirhisarlı Fatih Hüseyin Bey, *Vahdet-i Terbiyye* (1912:2668-2670) başlıklı bir makalede “*ittihâd-ı terbiyenin fıkâdânı*” yani eğitim birliği yoksunluğu nedeniyle ileriye gidilemediğinden, yerinde sayıldığından eskiden medreseler iyi iken artık yirmi senede bir lisanı dahi öğretilmediğinden, eski medreselerde rasathaneler, ameliyathaneler bulunduğundan, eskilerin Yunan eserlerini tercüme ettiklerinden medeniyeti geliştirdiklerinden uzun uzadıya bahsetmiştir. 1839’dan itibaren Rüştiye Mektebi, Mekteb-i Maârif-i Adliye kurulmasının hata olduğunu savunmuştur. Hâlbuki “*şarkın mizacına daha uygun olan*” medreselerin ihyasına çalışılırdı maârifin daha kolay gelişeceğini, yeni okulların ise masraflı olduğunu halkın buralara evlatlarını göndermekten çekindiğini anlatmış ve şu şekilde devam etmiştir:

Bundan başka menâbi-i terbiye muhtelif olduğu için selâmet ve terakkiyât-ı memleketin mütevakkıf olduğu ittihâd-ı terbiye çatallaştı. Medreselerde yetişenler bir türlü düşünür, mekteplerden neş’et eden başka fikirde bulunur oldular. ...medreseler ıslah olsaydı ilim ve maârif bunlar vasıtasıyla neş’r olunsaydı zikir olunan mahzûrlardan hiç biri vuku’ a gelmez ve ulûm ve maârif-i garbiye kisve-i İslamiye için daha seri’ü-l-istinâs olacaktı.

Yazar, farklı dünya görüşlerinde yetişenlerin çatıştığını görmüştür. Medreseler ıslah edilseydi batının ilim ve eğitiminin İslami bir görüntüye bürüneceğini böylece daha kolay yayılacağını iddia etmiştir. Yabancı ülkelere eğitim için gönderilen gençler ülkeye geldikten sonra birbirine zıt fikirlerle sû-i tefehhüme/yanlış anlamalara sebep olduğu için eğitimin birliği yönünde görüşlerini savunmuştur. Medrese derslerinin yetersizliği eleştirisi medresenin geri kalmasının sebebi olarak görülürken bunu aşmak ve çatallaşan eğitim birliğini ortadan kaldırmak için medreseye dayanan bir eğitim birliği anlayışı sergilenmiştir.

Bandırmalı Faik Bey, *Mektep, Medrese* isimli kısa bir makalede yazılışı farklı fakat kuruluşları, amaçları bir olduğunu, mekteplerin milleti maddi alanda ilerletirken medreselerin ise manevi alanda ilerleteceğini savunmuş, eğitim birliğine dair fikirlere farklı bir taraftan yaklaşmıştır.

Medrese programında yapılan yeniliklerden sonra medreselere dönük eleştiriler medreselileri rahatsız etmiştir. Medrese talebesi Mustafa Cevdet Bey, *Teceddüd Karşısında Medreseler Mektepler* başlıklı yazısında, medreselerin yeniliği kabul etmediğine ve diğer okullarda okuyanları dinsizlikle suçladığına dair eleştirilere etmiştir (1913:92-93). Medrese kökenlilerin diğer okul mezunlarını dinsizlikle suçlamadıklarına dair savunmaların yanı sıra medreselerin ihmal edildiği dolayısıyla din eğitiminin ihmal edildiği eleştirileri medrese içinden yükselen seslerdendir (1913:92).

Medrese talebesi Salih Vecdi Bey, *Medâris-i Hususiyeye Muhtacız* (1913:104) başlığıyla farklı alanlardan ilim adamlarının bir araya gelip güçlerini birleştirerek örnek bir medrese kurmalarını ileri sürmesi medrese islahatı tartışmalarının eğitim birliği yönünde değişmesine bir başka örnektir.

Medrese, Mektep Birleşmeli başlığıyla Mehmet Şükrü Bey, Müslümanlığın ilim ve eğitimi yaymaktan ibaret olduğu için medrese ve mektep isminde iki okul meydana getirildiğini izah etmiş, medresenin usullerini yanlış olmakla, mektebi ciddi bir medeni ve İslami eğitim vermemekle, bu iki okulun programlarının birbirine benzememekle ve birbirlerinin dilini ve hislerini anlamamakla eleştirmiştir. İlim ve fen eğitimi almaktaki meşruiyeti İslami referanslara dayandıran yazara göre ilim, fen ve ilahi esaslara dayanan mükemmel bir program neticesinde kurulacak müessesenin adının mektep ya da medrese olmasının önemi yoktur. Yazara göre, medreseler islah edilmemeli mektepler ile mezc edilmeli, aynı program aynı nizamname uygulanmalıdır. İslami eğitimden bütün ilimlerin okutulmasını anlayan yazar ilim öğrenmeyi İslamiyet'in istediğini vurgulayarak bu esaslara göre okulların tasnif edilmesini tavsiye eder. Bu okullardan yetişecekler arasından bir maârif nazırı icabında bir şeyhülislam veya bir şeyhülislam icabında bir maârif nazırı olabilecektir. Belki de bu iki memuriyeti birleştirecek vasıf ve kudrete sahip olur ki bu sayede birbirinden uzak yollar takip eden mektep ve medrese arasındaki fark kaldırılacaktır.

Ali Naci Bey, *Softalar ve Medreseler* adlı çalışmasında medreseler hakkında, çağın ihtiyaç duyulan ilimleri ile hiç ilgisi olmadığı, sadece fıkıh ve uhrevî konulara hasr edildiği, yapılan yardımların boşa gittiği, memleketin fayda görmediği eleştirilerini yapmıştır. Medreseler, asker kaçakları ve çalışmak istemeyenlerle dolmuş, kuruluş amaçlarından uzaklaşmış, binaları yetersiz, eğitimin senelerce sürdüğü tembellik yuvaları haline gelmiştir. Avrupa'da Katolik okulları gelişirken medreseler ise büyük bir dinî taassup içerisinde tembellik ve cehalet içinde öldürülmüştür. Katolik okulları dinî

meselelerini öyle siyasi bir şekilde sokmuşlardır ki kendileri ve memleketleri fayda görmüşlerdir. Hocalar ise İstanbul'da camiye çekilir, halka telkin-i efkâra çalışır Anadolu'ya, kendilerine ihtiyaç olan yerlere gitmezler, doğru söyleyenleri dinsizlikle ithâm ederler, II. Meşrutiyet'in ilanından beş sene geçtiği halde medreseler kafa ve görüntü olarak eskisi gibidirler, sözleriyle medreseden yetişenleri eleştirmeye devam etmiştir (t.y.:5-15).

Maârifin ıslahında çağın fen bilimlerinin medreseler sokulmasını, medrese-i fûnûn kurulmasını isteyen Konya İdadisi Kâtibi Mehmet Muhlis Bey de programı eleştirmiştir (1915:3-5). Medreselerin bilimde çağının diğer okullarıyla yarışabilecek çağdaş okullar haline getirilmesini program temelinde ele almıştır.

Ziya Gökalp Bey, *Maârif Meselesi* (1917:311-317) başlıklı makalede Osmanlı eğitiminin kozmopolitliğini ele almış, medreselerin, Tanzimat'la açılan yeni okulların ve yabancı okulların ayrı hedefler gütmelerini eleştirmiştir. Satı Bey'in, *Terbiye-i Milliye Hakkında Birkaç Mülâhaza*'sında milli eğitimde ihmal edilen ancak edilmemesi gereken birkaç esasa değinmiştir. Satı Bey'e göre, terbiye-yi vataniyeye tecavüz etmemeli, gelişmeye engel bir muhafazakârlık taşımamalı, vatanperverlik hislerini zayıflatan, vatandaş milletlere tecavüz eden, çağdaş gelişmelere karşı çıkan bir eğitim anlayışı zararlıdır (1918:41-42). Milli eğitim bütün okulların aynı milli hedef uğrunda kurulması ve çalışmasını ve dolayısıyla merkezi denetimi gerektirdiğinden bu çalışmalarını Cumhuriyet Dönemi'nde yapılacakların fikri hazırlığı olarak görmek gerekir.

19. yüzyılda çağdaş dersler konulması, derslerin içerik, usul, pedagoji bakımından eleştirisine dair olan medrese ıslahı meselesi Birinci Dünya Savaşı yıllarında milli eğitim şekline dönüşmüştür. Ancak medreseler henüz teşkilat bakımından değişmemiştir. Bu dönemde Medresetü'n Nüvvab, Medresetü'l-Kuzzata dönüşmüştür. Vaiz yetiştirmek için Medresetü'l-Vaizin kurulmuş ancak savaş yıllarında başarılı olamamış, imam hatip yetiştirmek için açılan Medresetü'l-Eimme ve'l-Hüteba ile birleşerek Medresetü'l-İrşad adını almıştır. Daha sonra yeni bir İslah-ı Medâris Nizamnamesi ile bütün İstanbul medreseleri birleştirilerek Darü'l-Hilafeti'l-Aliye Medresesi adını almıştır. Birinci Dünya Savaşı koşullarında bu düzenlemeler başarılı olamamıştır (Ergün, 1982:88).

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Medreseler ve Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu Dolayısıyla Eğitim Birliği Meselesi

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra tarihe karışmış ve eğitim ile ilgili bütün meseleler milli mücadeleden sonra yeni Türk Devleti'ne intikâl etmiştir. Milli mücadele yıllarında medrese ıslahı din eğitimi bakımından basında ele alındığı (1921:76-77) gibi milli mücadelenin lideri Mustafa Kemal Paşa ve kadrosu 15 Temmuz 1921'de Türk Maârif Kongresini toplamışlardır. Osmanlının son dönemindeki eğitimin önemini anlayan kuşakların işgal sırasında dahi böyle bir kongre toplaması kurtuluştan sonra eğitime önem verileceğinin açık mesajıdır. Ancak köklü adımlar cumhuriyetin ilanından sonra atılmıştır. Savaş yıllarından sonra yaşanan yıkıntıların sebebinin eğitimsizlik olduğu meselesi tekrar ele alınmaya başlamıştır. Eğitim sistemindeki medrese meselesi çeşitli boyutlarıyla tekrar tartışılmıştır.

Halk Karşısında Medrese ve Mektep başlıklı Cevdet Bey imzalı yazıda medrese programının mektep programına benzetilmesine karşı çıkmıştır. Halkla üç aylarda temas etmeleri usulünün devamı ve programlarına köylünün gündelik hayatında ona yardımcı olacak dersler ilave edilmesi savunulmuştur (1923:121-124).

Muallimler Mecmuası'nda Türk eğitim tarihi hakkında bilgi verilen *Emek Mektebi Tedrîsimiz Hakkında Bir Tarihçe* başlıklı Ali Haydar imzalı yazıda, salt din eğitimi veren medresenin ezberci sorgulamayan anlayışı nedeniyle son zamanlarda programlarına bazı dersler ilave edilse de aynı ruhu taşıdığı (1923:147-148) eleştirisi yapılmıştır.

Darülfünun ve Medreselerin Islahı Hakkında yazarı belli olmayan bir makalede Şeriye Vekâleti Tedrîsat Müdürü her tarafta dağınık bir halde bulunan medreseleri birleştirmek için teşebbüse geçmiştir. Müdürlüğün çalışmalarına göre her şehir ve kasabadaki medrese vakıfları birleştirilecek, yine aynı şehir ve kasabada ihtiyaca göre büyük bir medrese kurularak öğrenciler oraya toplanacaktır. Medreselerin vakıfnamelerinin farklı şartlara sahip olduğu düşünülürse medrese ıslahından anlaşılın, vakıfların birleştirilmesi ve yeni bir medrese teşkilatı kurulmasıdır. Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'nun çıkmasından yaklaşık bir yıl önce medreseler ile ilgili çalışmalar başlamıştır.

Mehmet Emin Bey'in, *Medrese* (1924:129-131) başlıklı makalesinde "eğer medresede tedrîsde bulunanlar 16.asırdan beri "ilim"den anlaşılın mânâyı kavramış olsalar, dünyada vücuda gelen intibâhdan haberdâr bulunsaydı, mekteplerimizin ifâ

ettikleri hizmeti çoktan görebilirlerdi. ...medrese ilmi hocanın talebeye bazı kitapları öğretmek şeklinde telakki eylemekte devam ve ısrar etti. ...iskolastik şekilden çıkamadı” sözleriyle medresenin gerilemesinin sebebini açıkladıktan sonra bugün nasıl olmalıdır sorusuna şöyle cevap vermiştir:

Bir müessese memlekette bir hizmet ifâ edebiliyor, aynı zamanda hareket ve tekâmül eyliyorsa hakk-ı vücudu vardır, bu şerâiti hâiz bulunmayan müessese kendiliğinden ölüme mahkûmdur. Medreselerde bu şerâiti haiz olursa nafi' olabilir ve yaşayabilir. Binaenaleyh medreseler kendilerine bir sâha-i ihtisâs ayırması o sâhada asrın anlayabileceği bir sûretle çalışması lazımdır. Bu sâha sadece alî ve talî tahsili vermek olamaz. Çünkü memlekette bu nevi' tadrîsâtta bulunan mekteplerimiz vardır. ...İslamiyet'te ruhbanlık olmadığı için bir sınıf-ı dinî vücade getirmeye hadim bir müesseseye de ihtiyaç gösterilemez. Kadı ve hâkim yetiştirmek te hukuk medresesinin vazifesidir. Eğer Darülfünun verâset, vesayet, gibi hayati mesâilden hâkim yetiştiremiyorsa bu noksan orada itmâm edilmelidir.

Daha önce medresenin yetiştirdiği devlet memurlarının 19. yydan itibaren açılan yeni okullarda yetiştirilmesi medrese mezunlarının iştigal edebileceği sahayı daraltmıştı. Mülkî ve adlî alanlarda yeni okullar açılınca medrese dinî kurumlara memur yetiştirmeye ve din eğitime münhasır kalmıştır. Öte yandan İslam dininde ruhbanlık olmaması nedeniyle bu okulların vereceği din eğitiminin nasıl olması gerektiği tartışması ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla yazar, medresenin kendilerine bir ihtisas sahası/uzmanlık alanı oluşturmasını isterken bir yandan din eğitiminin nasıl olacağı sorusuna şöyle cevap vermeye çalışmıştır. “...medreselerimiz için bir saha vardır: âsâr-ı maziye ve dinîyemizi tetkik eyleyebilecek bir zümre yetiştirmek”. Orta tahsil diğer mekteplerde olduğu gibi yapıldıktan sonra asıl medrese eğitimi başlayacaktır. Bunun için gerekli şartın birincisi “*talebenin âsâr-ı dinîyye ve maziyyemizi tetkik edecek vâsıtaya*” sahip olması, ikincisi “*bunları bugün garbın anladığı mânâda tetkik eyleyebilecek usûllerle teşhiz edilmesidir.*” Bunun için Arapça, Farsî ve ecnebi lisanı öğretilmesi, Batının özellikle manevî ilimlerde eski eserleri incelerken takip ettiği usule vakıf olunması gerekir ancak medreseler bunları yapacak durumda değildirler. Bunun sebebi medrese ıslahatında takip edilen usulün yanlışlığı olup sadece bazı dersler ilave etmek düşüncesidir. Eski eserlerin serbestçe incelenmesi için medreselerin mevcut eğitim anlayışını bırakması gerekir. Çünkü medresede anlamak ve anlatmak

yoktur. Çünkü anlamak için rivayete, nakle değil, bizzat serbesti-i fikre ihtiyaç vardır ki bunlar medreseye girmemiştir. Bir eser incelenirken “*her fikir nasıl ve ne gibi avâmille vücude gelmiştir*” soruları sorulmalıdır. “*Eserin kıymet hükmüyle sûret ve sebeb-i vücuduna dair verilecek hüküm karışınca ilmi tetkikâta imkân hâsıl olmaz. Hâlbuki medreselerde kıymet verilen şeylerin menşeâtı tetkike lüzum görülmemektedir.*” İlimi inceleme için sebep ve sonuç sorgulamasının yapılmasını zaruri görmüştür. Zira medreselerde kıymetli bir eserin kökeni sorulmamıştır. Medreseler yaşayacaksa tadrîsâtında böyle bir inkılâbı zorunlu gören yazar bu inkılâbı yapmayacaksa “*hakk-ı hayat*” olmadığı gibi bunları yaşatmanın mümkün olmadığını savunmuştur. Medreselerin başına bu inkılâbı gerçekleştirecek kişiler getirilmesini isterken ne medreselerin kapatılmasına ne de olduğu gibi bırakılmasına taraftar olmadığını belirtmiştir.

“*Medreselerde Eksik Olan Usul-i Tadrîs midir?*” (1924:121-123) başlıklı bir başka makalesinde Mehmet Emin Bey, medreselerin geri kalmasının sebebi biri tadrîs usulü diğeri ulum-ı arabiyye denilen dersler yanında hikmet, cebir, kimya gibi müspet derslere yer verilmemesine dair eleştirinin yanlış olduğunu savunmuştur.

Eğer tadrîs usûlünden muallimin talebeye öğretim tarzı vetîreleri kasd ediyorsak şimdiye kadar medreselerde müteamil usul ekser medreselerimizin ilimden anladığı ma'nâyâ tamamen muvâfıktır. Çünkü ilm-i eslâfımızdan herhangi bir âlimin fikrini bellemek ve belletmek suretinde telâkki edilince tadrîs usûlü bir kitabı açıp kelime kelime okutmaktan başka ne olabilir? Böyle bir ilim telâkkisine en müsâit usûl-i tadrîs medreselerde müteamil olan tarzıdır. Siz herhangi bir müderrisin ilimden anladığı ma'nâyı değiştirmeksizin bu usûlü nasıl tebdîl edebilirsiniz? Sonra bir taraftan bu yolda tadrîsat devam ederken yanında ulûm-ı müsbete okutturmaktan ne fâide olabilir? Talebe-i ulûmun kafası yekdiğerinden ayrı iki parça değildir ki birinde bir nev', diğesinde başka nev' usul yerleşsin ve bunlar katıyyen birbirini tekzîb eylesinler. Medresede okunması lazım gelen asâr-ı insaniyyeyi bu asrın anladığı tarzda tetkik ettirmezseniz ulûm-ı müsbete okutmakla büsbütün talebeyi buhran-ı hissî ve kalbî içinde bırakırsınız.

Yazar, eklenecek yeni derslerin eskisi gibi ezberlenmesi yoluyla yapılacak ıslahatın işe yaramayacağını, tam tersine zararlı olacağını savunurken diğere eleştirenlerden daha farklı yaklaşmıştır. Mevcut eski kaynakların çağdaş tarzda

sorgulanmasını kıyaslanması istemiş ve meseleyi medreselerde okutulan fıkıh örneğiyle açıklamaya çalışmıştır:

Eğer fıkıh muallimi vazifesini eimme hazarâtının sadece içtihatlarını belletmekten ibaret add ediyorsa bunun en iyi usûlü satır satır okutmaktan başka bir şey olamaz. Fakat fıkıh müderrisi vazifesini ibadetle beraber İslam hukuk-ı medeniyesini, onun menâbiini, bu husustaki asârın kıymetini öğretmek sûretinde telâkki ederse o vakit kendiliğinden bu usûlü bırakmağa mecbur olur. Fakat bu telâkkiye sahip olabilmek için hukuk nedir? Hukuk-ı medeniyye nedir? İslam hukuk-ı medeniyyesinin tarihi ve menşei nedir? Sualleri üzerinde düşünmesi icâb eder.

Fıkıh eğitimindeki görüşünü ulemadan Hamdi Efendi'den şu alıntı yaparak desteklemiştir. *"...Arabın esasât-ı hukukiyesini tanımak ve şariat-ı islamiyenin kıymet-i insaniye ve ictimaiyesiyle hukuk-ı garbın mukayese-i ilmiyye ve mukabele-i medeniyyesine dair bir fikir edinebilmek(1) lüzumunu idrâk eder ve o vakit fıkıhın mahiyetini kavrayabilir, tadrîs tarzını islah edebilir"* görüldüğü üzere yazar, ders programının değişmesinden önce mevcudu sorgulayan bir kafa ile eklenecek derslerin faydalı olacağını savunmuştur. Şu sözlerle yazıya son vermiştir. *"hulâsa medreselerde eksik olan tadrîs usûlü değildir. İlim telâkkisidir. Asâr-ı insaniyenin nasıl tetkik edileceği ekser medreselerce malûm değildir. Bu tarz-ı hareket böyle devam ettikçe medrese tadrîsâtı hiçbir şey vermeyen daima kendi üzerinde dönüp giden bir cerh halinde çabalayıp duracaktır."* Yazar, önceki satırlarda ifade edilen içtihat kapısı kapandı anlayışının bir sonucu olan eski ulemanın eserlerini okuma, ezberleme anlayışının değişmesi gereğini vurgulayarak meselenin özüne girmiştir.

Eğitimin birliği yönünde atılan ilk adım 3 Mart 1924 tarihli Tevhîd-i Tadrîsât Kanunu olmuştur. Kanunun gerekçesinde *"milletin fikir ve his bakımından birliğini"* temin etmek en ilmi ve en çağdaş bir yöntem olduğu vurgulanmış, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devreden bütün okullar Maârif Vekâletine bağlanmıştır. Aynı kanunun dördüncü maddesiyle yüksek din uzmanları yetiştirmek için İlahiyat Fakültesi; imam ve hatip gibi hizmetlileri yetiştirmek için ayrıca İmam ve Hatip Okulları açılmıştır (TBMM Zabıt Cerideleri, 1924:25; Düstur, 1924:667).

Maârif Vekâleti tarafından 5 Mart 1924 tarih 4749/349 sayılı yazıyla Dârülfünûn ve Süleymaniye müderrislerinden oluşacak bir komisyonun kurulacak İlahiyat Fakültesi'nin *"ilkelerini"*, fakültede okutulacak derslerin ve diğer noktaların tespit

edilmesi bildirilmiştir. Yine Maârif Vekâleti tarafından 9 Mart 1924 tarihli bir başka yazıyla İlahiyat Fakültesi'nin mümkün olduğu kadar süratle kurulması amacıyla medreseler emanet divanı ile medreseler meclisinin toplanarak meseleyi ele alması için yeni bir emir verilmiştir. Fakültenin kadrosu ve masrafının tespit edilerek fakültede görev alması uygun olan kişilerin isimleri ile bu kişiler hakkındaki görüşlerin on gün içinde bildirilmesi istenmiştir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], MEB, 1920-1928:89).

İlahiyat Fakültesi kurulurken birkaç gün sonra Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'na istinaden 13 Mart 1924 tarihli bir genelge ile “*devletin bütçelerinde ve teşkilatında kadrosu ve heyet-i talîmiye programları mevcut olmayan*” medreselerin eğitimlerine son verilmiştir. Dârülhilâfe medreselerinin ibtidâî hariç ve dâhil kısımları Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'nun dördüncü maddesi gereğince imam ve hatip yetiştirmek üzere İmam ve Hatip Okulları'na dönüştürülmüştür (BCA, DİB, 1924:3). Dârülhilâfe medreselerinin beşinci sınıfını tamamlayanlar, altıncı, yedinci sınıflar İmam ve Hatip Okulu mezunu kabul edilmişlerdir (BCA, MEB, 1920-1928:76). Genelge basında da yer almıştır (1924:417-419). Bu kararın alınmasından sonra medreselerin kapatılması hakkında olumlu ve olumsuz eleştiriler din eğitimi ve din adamı yetiştirilmesi bağlamında basında yer almış olup örnekler aşağıda verilmiştir.

“*Tedrîs ve Terbiyede Vahdet*” (1924:417-419) başlıklı yazarı belli olmayan makalede “*tedrîsatın tevhîdinden memleketin evladına müşterek bir gaye göstereceğimizi anlıyoruz*” sözleriyle Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu desteklenmiştir. Yazar, okulların maarife bağlanmasını daha önce savunduğunu ve uygulamaya geçilmesinden memnun olduğunu belirtmiştir. İctihat'ta *Hareket-i Fikrîye* (1924:3330-3332) başlığı altında 3 Mart 1924 tarihli diğer devrim kanunlarıyla birlikte Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'nun çok önemli bir inkılap olduğuna dair övücü bir yazı yayınlanmıştır. Genelgenin yayınlandığı günlerde medreseler hakkındaki görüşlerini öteden beri açıklayan Mehmet Emin Bey, Mihrab'da *Tedrîsatın Tevhîdi ve İlahiyat Fakültesi* (1924:257-260) başlıklı makalesinde medreselerin kaldırılmasını şu sözlerle savunmuştur;

Mihrâbın bundan evvel iki nüshasında medrese tedrîsâtının bu halde devam etmesinin imkânsızlığını söylemiştim ve demek istemiştik ki; ben bu sözleri yazdığım zaman, itiraf edeyim ki, kısa bir zamanda medreselerin bu gayr-i tâbî haline nihayet verileceğini ümit bile etmiyorum. Çünkü bizde bir müessesenin

revişinden yaşayışından kimse memnun olmadığı herkes onun zarûriyetini his ettiği halde kendi kendine dertleşir, fakat bir arada bir azm-ı cümlesi(?) göstererek işi tâbi' bir şekle sokmaya cehd eylemez. Ben medrese için kiminle görüşsem onlar bu vaziyeti gayr-i tâbi' buluyorlardı. Hatta medreselerde tadrîsâtta bulunanlar da ma'nâsızlığın farkında idiler. Devamı fâidesiz ve muzır olan bu tadrîsâtı memlekete nafi' bir şekle sokmak için kimse bir cehd gösteremiyordu.

Medreselerin şekli-i sâbıkıyla yalnız fâidesiz olsalardı yine devam edemezlerdi. Hâlbuki içinde ders gören bazı genç talebenin pekiyi his ettikleri gibi zararlı oldular. Onun için bence son inkılâbın en mesut neticelerinden biri tadrîsâtın tevhîdine dair verilmiş karardır. Diğer iki makalede söylediğim gibi medrese tadrîsâtının bilhassa son asırda gördüğümüz fenalığı ne okutulan malûmâtta ne de medresede bazı müsbet ilimlerin mevcut olmasından mütevellitti. Medresenin en mühlik ciheti takip edilen terbiye ve tahsil tarzından ileri gelirdi. Meşrutiyetten beri yapılan bazı ıslahâta rağmen medrese tadrîsâtında öyle bir usul devam edip gidiyordu ki böyle bir tadrîs tarzıyla ancak vakayi' ve hadisâtı görmekten tamamen mahrum olan adeta hiss-i selimini gâib eden bir zümre yetişebilirdi. Bu zümrenin memleketin diğer sınıflarından farkı ne muhafazakârlığı ne de taassub-ı dinîsidir. Zamanımızda muhafazakârlık mevcut müessesâtın devamını ve sarsıntısız tekâmülünü şuûrlu bir tarzda istemektedir. Medresede takip edilen usul bilakis şuûru, düşünce kudretini izâle ediyordu. ...Yine medreselerle temas edenler bilirler ki orada hiss-i dinî inkişâf etmez, belki tamamen kör itiyâtlar husûle gelir. Medrese tadrîsâtı kadar gençlerde heyecanı ve hissi imhâ eyleyecek vasıta az bulunur. Medrese tahsili görenlerde ekseriyetle his edilen cansızlık, hareketsizlik bunun en iyi misâlidir.

Medreselerde yetişenlerin farklı zihniyetlerde bulunmasını medresenin eğitim anlayışında gören yazar devam eden satırlarda artık gelişmeyen ilim anlayışıyla medreselerin gereksiz hale gelişini ise şöyle ifade etmiştir;

Medreselere ilim telâkkisi girmemesi, eski Türk ve İslam âlimleri tarzında mesâî kabiliyetinin de körleşmesi yüzünden hiç olmazsa bir asırdan beri bu tadrîsâttan müsbet hiçbir fâide hâsıl olamıyordu. Uzun seneler süren tadrîsâta rağmen bugün asâr-ı maziymizi, hatta dinî eserlerimizi layıkıyla anlayabilmek için müsteşriklerin tahlîline müracaât-ı mecburiyet-i elîmesinde kalıyoruz.

...düşününüz ki orada bir müessese münhasıran dinî eserleri okutsun, onları tahlil ile uğraşsın. Öyle olduğu halde herhangi bir İslam âlimini, mesela Gazali gibi hüccet-i İslam add edilen bir mütefekkeri anlayabilmek, eserlerindeki kıymeti takdir edebilmek için garb me'hazlarına müracattan başka bir çare bulunmasın. ...yalnız bu hal medreselerin, son asırda ilmî müsbit hiçbir hizmeti olmadığına en mühim bir delildir.

Medreselere ilim anlayışının girmemesiyle ve eski Türk İslam âlimleri tarzında çalışma kabiliyetine sahip ilim adamı yetiştirilmemesiyle eleştirilen medreseler yukarıda bahsedilen tamimde görüldüğü üzere aslında yeni bir şekle dönüştürülmüştür. Yüzlerce yıldır din eğitiminin yapıldığı Süleymaniye Medresesi İlahiyat Fakültesine, Darülhilafe medreseleri ise İmam Hatip Mekteplerine dönüştürülmüştür. Mehmet Emin Bey, İlahiyat Fakültesi hakkındaki görüşlerini şöyle izah etmiştir; *“Şimdi yapacağımız İlahiyat Fakültesi ilmi itibariyle bizi bu çok geri olan vaziyetten kurtarmalıdır. Hatta İlahiyat Fakültesi açmak ihtiyacı nice medreselerin maârife iltihâkında aramaktan ziyade şimdiye kadar yapılmayan dinî tedkikâtı ilmi ve asrî bir tarzda ifâ etmek lüzûmuna istinât eylemelidir.”*

Çözümü, medreseleri Maârif Vekâleti'ne bağlamaktan ziyade dinî incelemeleri ilmi ve çağdaş bir şekilde yapmakta görmüştür. Bu nedenle kurulacak İlahiyat Fakültesi'nin *“medresenin yerine kâim olacak bir müessese olmaktan ziyade İslam asâr-ı dinîyesini ilmî bir tarzda tedkik edecek yepyeni bir fakülte”* olmasını dilemiştir. İlahiyat fakültesinin ilke, ders ve hocalarının tespit edilmesi için Süleymaniye müderrislerine verilen talimatla birlikte düşünüldüğünde yazar İlahiyat Fakültesinin eski medreselerin yerine kurulacak bir okul olmasını istememiştir. Yazarın fakültenin hedefi ve programı hakkında görüşleri ise şöyledir;

Bu fakülte İslamiyet'i, İslam Âsâr-ı dinîsini ilmi bir tarzda tedkik etmek en başlı bir hedef add eylemelidir. Böyle bir tedkik yapmayı bir vazife edinen bir müessese evvel emirde bu tetkikatın usulünü öğretecek, saniyen bu tetkikattan mana çıkarabilecek tadrîsâtı ihtiva eylemeli, sâlisen talebenin bu tetkikâta kâfi lisân malûmatı olmalı. Yani Arabî ve Farisî ile mutlaka ecnebi lisanlarından biri öğretilmelidir. Bence İlahiyat Fakültesinin tadrîsâtı dört kısım üzerine tertip edilmelidir; 1) Âsâr ve müessesât-ı dinîyeyi tetkik edebilmek kabiliyetini verebilecek ma'lumât yani içtimaiyât, ruhiyât, ulûmda bilhassa tarihte usûl, İslam ve din-i İslam tarihi. 2) Asl-ı kitab-ı dinîye: tefsir, hadis. 3) İtikadât ve i'mâl

hakkındaki âsâr-ı müteehhire: yani kelâmiyyûn, hükemâ, mutasavvifa, fukahâ eserleri (bunlar medresede olduğu gibi nassî yani kelâm ve fıkıh halinde değil, tarihi bir tarzda, yani, kelâmiyyûn, mutasavvife, fukahâ eserleri halinde tetkik olunmalıdır. 4) Bu tadrîsâtta ma'nâ çıkarabilecek malu'mâtı dinî felsefe, bilhassa ilim-din münasebeti. Tarih-i edyân, bilhassa İslamiyet'in intişar ettiği muhitlerdeki dinlerin tedkikâtı, tarih-i felsefe bunlardan başka talebeyi bu tedkikâta hazırlayabilmek üzere malu'mâtı verebilecek bir teşkilât lazımdır.

Yazar yukarıdaki gibi kurulacak bir İlahiyat Fakültesinden elde edilecek faydayı ve beklentilerini de anlatmıştır;

Bu esaslar dairesinde bir İlahiyat Fakültesi te'sîs edilir ve te'sîsatı tamamen ilmî bir tarzda yapılacak olursa âsâr-ı dinîyeyi hakkıyla bilen mütefekkirler yetişir. Bundan edeceğimiz istifade, kanaatime göre çok büyük olacaktır. Çünkü bir kere bu sayede memleketimizdeki dinî müessesâtın mahiyeti ve tarz-ı tekâmülünü bilen mütefekkirlere sahip oluruz. Bundan başka şark milletleri içinde ilk evvel İslamiyet'i böyle ilmi bir surette tedkik etmek şerefini Türkler kazanmış olurlar. Bizim yapacağımız tedkikât bütün şark akvâmına yayılır. Akvâm-ı İslamiyenin dinî harsına hizmet şerefi de milletimize ait olur. Bu suretle İslam milletleri üzerinde ilmî bir nüfus tesîs ederiz, eğer bu müessese arzu ettiğimiz derecede kemâle ererse ilim âlemine, insaniyete de hizmet eyleriz. Çünkü bu fakülte dünyada en münteşir dinlerden bir olan İslamiyet hakkında, birçok ilmî yeni hakikâtlere meydana koyabilir. Bütün bu fâidelerinden sarf-ı nazar etsek bile bu sûrette te'sîs edecek İlahiyat Fakültesi diğer fakültelerin bilhassa edebiyat medresesinin tadrîsâtına da yardım eyler. Mesela İlahiyat Fakültesi'nin mutasavvife hakkındaki tedkikâtı Türk tarihi edebiyatını ta'mik etmek isteyenler için kıymetli bir menba' olur.

İçtihat kapısı kapandı anlayışı nedeniyle ilmi tarzdan uzaklaşmış olan medreselerin kapatılması ve İlahiyat Fakültesi kurulmasını destekleyen yazarın bu fakülteden beklentileri yüksektir. Eğer fakültede İslam dini ilmi bir şekilde ele alınırsa bu işi ilk kez Türkler yapmış olacaktır ki böylelikle Türklerin İslam dünyası üzerinde ilmi bir nüfuzu gerçekleşmiş olacaktır. Yazar bu görüşlerden sonra mevcut din uzmanlarının yukarıdaki ilkelere göre yeni kurulacak İlahiyat Fakültesi için yetersizliğini *"İtiraf etmelidir ki bu hedefi istihsâle kadar bir İlahiyat Fakültesi tesîs edecek kâfi vesâite*

malik değiliz. Şu kadar ki bu gün müesseseyi iyi esaslara müsteniden kurabilirsek, mit ederim ki yakın bir tde kuvvetli bir ilim ocağı haline gelebilir” sözleriyle ifade etmiştir.

Bu nedenle “*Bunun için Şu kanaatleyim ki Maârif Vekâleti İlahiyat Fakültesi’ni hemen Darülfünunun Şubesi halinde tesîs etmemelidir”* diyerek İlahiyat Fakültesi’nin Darülfünunun’a bağlanmasına karşı çıkmıştır. İyi bir İlahiyat Fakültesi için zamana ihtiyaç görmüştür (260);

İlahiyat Fakültesi bütün bu meseleleri anlamıŐ, muktedir bir müdrik-i idre sevkine tâbi’ bir mektep halinde te’ss edilmeli ve hiç olmazsa dört beş sene sonra Darülfünunun camiasına girmelidir. Çünkü böyle bir fakülteye ilk zamanlarda kâfi bir vesaitte malik değiliz. Şu kadar ki bugün müesseseyi iyi esaslara müsteniden kurabilirsek mit ederim ki yakın bir tde bir ilim ocağı haline gelebilir. Bunun için Şu kanaatleyim ki Maârif Vekâleti İlahiyat Fakültesi bütün meseleleri anlamıŐ, muktedir bir müdürün idare ve sevkine tâbi’ bir mektep halinde te’ss edilmeli ve hiç olmazsa dört beş sene sonra Darülfünunun camiasına girmelidir. Çünkü böyle bir fakülteye ilk zamanlarda bir istikmet vermek lazım gelir. Böyle bir istikameti ancak müdür salahiyetini haiz bir mütefekkir verebilir. Tecrübe göstermiŐtir ki mntahab bir meclisle, mntahab bir reis ile böyle yeni bir müesseseyi iyi bir hedefe sevk eylemek çok zaman kabil olmuyor. Eğer bundan on beş sene evvel Darülfünunun nizamnamesi neŐr edilmiş ve meclis-i mderrisinin Şimdi haiz olduğu salhiyet o zaman bahŐ olunmuŐ olsaydı Darülfünunun’a hiçbir yeni unsr giremez, tedrsat inkılb ve tekmle uğrayamazdı. Bana yle geliyor ki Maârif Vekâleti ilk beş seneyi teşkilat devresi add etmeli muktedir bir mütefekkir idaresinde İlahiyat mektebini te’ss eylemeli ve Şu kadar ki beş sene nihayetinde bu müessesenin Darülfünunun nizamnamesine tâbi” olacağını tasrih etmelidir. Ben başka bir suretle iyi bir İlahiyat Fakültesi yapılacağını zan etmiyorum.

Osmanlı Devleti’nden alınan eğitim mirasıyla iyi bir İlahiyat Fakültesi kurulacağı kanaatine sahip olmadığından yükseköğretim bünyesine bağlanmasına karşı çıkmıştır. nce iyi bir kadroyla fakültenin hedef ve amaçlarının belirlenmesi için beş yıl bir teŐkilatlanma süreci geçirilmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Medreselerin ilgâsı din eğitimi tartışmasını getirmiştir. Ahmet Cevdet Bey, *Terbiye-i Milliye ile Terbiye-i Dinye* (1924:330-332) başlıklı makalesinde medreselerde yapılan din eğitiminin

Almanya'daki gibi din felsefesi, başka dinlerin kurallarının da eleştirel bir şekilde okutulmasını tavsiye etmiştir.

Tevhîd-i Tadrîsât Kanunu uygulamasında medreselerin kaldırılmasını eleştiren genellikle Sebilürreşat Mecmuası olmuştur. “*Tevhîd-i Tadrîsât Demek İlgâ-yı Tadrîsat Demek midir?*” (1924:57) Başlıklı bir yazıda Maârif Vekâleti'nin garip işler yaptığı, Tevhîd-i Tadrîsâtla bütün okulların maârife bağlandığı ancak askerî ve dinî tadrîsâta nihayet verildiğini, medreselerin ilgâ edilmesine dair kanunda tek kelime olmadığı savunulmuştur. Esasında kanunun maddelerine bakıldığında gerçekten de ilk anda medreselerin kaldırılmasıyla ilgili herhangi bir ifade görmek mümkün değildir. Ancak yüksek din mütehasısı yetiştirmek için İlahiyat Fakültesi, din hizmetlisi yetiştirmek için İmam ve Hatip Okulu kurulmasına dair olan madde, yüzlerce yıl din eğitimi veren ve aynı zamanda din uzmanı yetiştiren medreselerin varlığını açıkça olmasa da zımnen tartışmalı hale getirmiştir. Zira medreseler eskisi gibi devam ettiği takdirde iki farklı kaynaktan din hizmetlisi ve yüksek din uzmanı yetişecek olması eğitim birliğini ihlal edebilecektir.

Makalenin devamında yazar, medreseleri kapatırken askerî okulların hiçbir şeyinin değişmediği, yaşamak için askere ihtiyaç bulunduğu, askerî okulların hazırlık ve idadi sınıflarının olduğu gibi bırakıldığı eleştirilerini yaptıktan sonra “*askerî mektep ve tadrîsat bu memleket için nasıl bir hayati bir mesele ise, dinî tadrîsatta öyledir*” sözleriyle din eğitiminin kaldırıldığını iddia etmiştir. Bir günlük kararla medreseleri kapatıp yerine başka bir mektep mi açtı, bu okulları daha faydalı bir şekilde ifrağ etmek mümkün değil mi sorularıyla eleştirilerine devam etmiştir.

Söz konusu yazıda medreselerin kapatılmasıyla öğrenci ve müderrislerin mağdur olduğu iddia edilmiştir. Hâlbuki yukarıda bahsedilen genelgeyle Dârülhilâfe medreselerinin ibtidâî hariç ve dâhil kısımları Tevhîd-i Tadrîsât Kanunu'nun dördüncü maddesi gereğince imam ve hatip yetiştirmek üzere İmam ve Hatip Okulları'na dönüştürülmüştür. Aynı şekilde genelgenin ikinci maddesi gereğince kapatılan medreselerin öğrencileri o bölgenin ibtidâî (ilkokul) mekteplerine, liselerine veya idadilerin ibtidâî sınıflarına geçirilmiş, müderrisleri ise istedikleri takdirde dinî ilimler öğretmenliklerine tayin edilmişlerdir. Dârülhilâfe medreselerinin ihzârî kısımları devletin ilkokullarının hangi sınıflarına karşılık geliyorsa o sınıflara yerleştirilmiş gerekli kanuni şartları taşıyan öğretmenleri ilkokullarda görevlendirilmiştir (BCA, DİB:3).

Aynı makalenin devamında masrafı vakıflardan idaresi şer'iyeden olan medresetü'l-vaizin bütçesiyle devr edildikten sonra lağvın parasal kısmı üzerinde durmuştur. Meclisten medreseyi kaldırmak için izin alınıp alınmadığını sorarak uygulamaya karşı çıkmıştır. Yazar vakıflar aracılığıyla ayakta duran ve Tevhîd-i Tadrîsât Kanunu'na göre, bütçesiyle birlikte maârifeye devir edilen medreselerin, ilgâ edilince parasının ne diye alındığını sorarak eleştiri konusu yapmıştır. Vaizlerin nereden yetişeceği şeklindeki sorularıyla görüşlerini savunmaya devam etmiştir. Aynı sayıda yazarı belli olmayan “*Tevhîd-i Tadrîsâtın Tarz-ı Tatbiki*” (1924:59-60) başlıklı bir diğer başlık altında benzer şeyler yazılmıştır.

Sebilürreşat'ta bahsedilen hazırlık ve idadi sınıfları devam eden askerî okullar meselesine bir başka açıdan yaklaşıma rastlanmıştır. Muallimler Birliği'nde *Tevhîd-i Tadrîsât –Tevhîd-i Terbiye*(1925:156-159) başlıklı Abdülfeyyaz Tefik Bey imzalı makalede uygulamasında başlangıçta tereddüt, med ve cezirler olduysa da işlerin tâbî mecrasına girdiği, başlangıçta biraz ifrata kaçıldığı, askerî okulların bile bir ara maârifeye bağlanmaya kalkıldığı ancak iyi niyet ve gayretle ortaya çıkan aşırı heyecanların zail olup yerine akıl ve fikr-i selim kaim olduğu, yabancı ülkelerin teşkilatlarının dikkatle incelendiği, Tevhîd-i Tadrîsât'ın hakiki manasının ortaya çıkarıldığı, hududunun da terbiyeye müteveccih ansiklopedik sahadan harice çıkmasında yani “*orta derecenin ilerisine geçmesinde faide olmadığı*” savunuyla şöyle devam etmiştir;

Bugün Müdafa-i Milliye, Maliye, Ticaret, Ziraat Vekâletleri kendilerine lazım olan zabıt, hâkim, memur, mütehassıs mahiyetindeki zevatı yetiştirecek mekteplerini idare ve te'sîs etmektedirler ki en doğru ve Avrupa'da müteammim son tarzda budur. İlk orta mekteplerinde memleket evladını istediği gibi tadrîs eden ve âli mekâtibin büyük bir kısmını da doğrudan doğruya idaresinde bulunduran Maârif Vekâleti diğer müesseseler ki murakabe hakkını da muhafaza etmek sayesinde mübeccel gayesini pek güzel temin edebilir.

Yazar, Avrupa'yı örnek vererek yüksekokulların maârifeye bağlanmasına karşı çıkmış, aslında eğitim birliği meselesinin bir denetleme meselesi olması nedeniyle bu konunun sınırlarını tartışmıştır.

Abdullah Cevdet Bey, *Müşterek Terbiye, Tevhîd-i Tadrîsât*(1924:3398-3401) başlıklı makalesinde asırlardan beri skolastik eğitimin yapıldığı medreselerin kaldırılmasıyla binlerce gencin hayatının ve ruhunun mahvolmaktan kurtulduğunu, yirmi sene eğitim görenlerin bile doğru dürüst okuyup yazamadıklarını, her senenin üç

aylarını köylerde kasabalarda adeta dilencilikten başka bir şey olmayan cer ile perişan geçirdiklerini savunmuştur. Yazar, daha sonra Avrupa'da tanıştığı bir Macar ailenin oğlunun rahip yetiştirilen yatılı bir okulda okutulduğunu ve bu okulda gördüklerini yazmıştır. Okulun yatakhanelerini, yemek odalarını, laboratuvarlarını, spor odalarını vs görünce şaşırılmış ve medreselerde cerre çıkan gençleri düşünerek üzülmüştür.

“İlahiyat Liseleri” başlıklı Tahsin imzalı makalede yüksek din uzmanı yetiştirecek İlahiyat Fakültesi'ne girecek öğrencinin lise mezunu olmasını eleştirmiş, bu fakülte için orta derecede dinî ilimler verecek İlahiyat Lisesi açılmasını istemiştir (1924:45). Benzer yaklaşım Antalya milletvekili Hoca Rasih Efendiyle yapılan bir röportajda sergilenmiş, İlahiyat liseleri açılması istenerek Tevhîd-i Tedrîsât'ın yanlış uygulandığı savunulmuştur. Rasih Efendi medrese binalarında yatılı kalan öğrencilerin buralarda kalmasının yasaklanmasına bu binaların evkafa ait olduğu gerekçesiyle karşı çıkmıştır (1924:89-90).

Din eğitimi bağlamında medreselerin kaldırılmasına sonraki yıllarda olumsuz tepkiler kadar olumlu tepkiler zaman zaman devam etmiştir. “Maârifte İnkılab” (1926:23-24) başlığı altında B.H. imzasıyla, teşkilat kanunu dolayısıyla medreselerin ilgâsına söyle yer verilmiştir; “*medreselerin ilgâsı kararıyla cumhuriyet maârifinin ilk mühim inkılâbını yapan büyük meclis vekil-i cedîdin ilk yeni kanunuyla teşkilatı da ifa ve az zaman sonra nazar-ı tetkikâta arzı muhakkak bulunan maârif-i umumiye kanunuyla da maârifte daha müsmir adımların atılması te'min edilmiş olacaktır.*”

Sonuç

Baştan beri dinsel/ideolojik eğitim veren medreselerde bu anlayışın kökleşmesinin birçok sebebi vardır. En temel sebebi içtihat kapısının açık olduğu dönemlerde ortaya çıkan medreseler kendi döneminin en iyi eğitim kurumları olmasına rağmen İslam eğitiminde ve toplumlarında zamanla gelişen içtihat kapısı kapandı anlayışı bilimsel anlayışta durgunluğa sebep olmuştur. Eski Türk devletlerinden Osmanlı Devleti'ne geçen medreseler, ideolojik anlayışı değiştirmeye uğramaksızın Fatih ve Kanunî dönemlerinde bazı düzenlemeler yapılarak devletin ve toplumun hukuk, idare ve din hizmetlerinde memur ihtiyacını karşılamaya devam etmişlerdir. Çağının en güçlü devletlerinden biri olan Osmanlı Devleti ve toplum yapısı karşısında

ona meydan okuyacak başka bir güç olmaması Osmanlı Devleti'nde çağının en iyi devletine/nizam-ı âleme sahip olduğu kanaatini kökleştirmiştir. İktidarın bu kanaati, içtihat kapsının kapalılığı, sistemi zorlayacak gelişmelerin henüz bulunmaması ve kısmen vakıf sistemi medreselerin eğitim ve sistemini güncellemesini engelleyen unsurlardır.

Medreseler ortaya çıktığı IX. yüzyıldan XIX. yüzyıla geldiğinde artık Batı Avrupa'da başlayan giderek yayılan akılcılık, aydınlanma ve bilimsel gelişmeler, genelde İslam toplumlarına, özelde Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Türk toplumuna, içtihat kapısı kapandı anlayışı nedeniyle olumsuz yansımış, yeniliklere karşı olumsuz bir tavır gelişmiştir. Yüzlerce yıldır mevcut sistemini yeterli gören Osmanlı Devleti Avrupa karşısında büyük topraklar kaybedince önce meseleyi askerî olarak ele almıştır. Ancak askerî yenilgiler devam edince eğitim alanında ıslahatlar yapılmaya başlamıştır. Mevcut eğitim sistemi ıslah edilmeye çalışılmış, fakat başarılı olmamıştır. Kendini güncellemeyen medreselerin yanında önce hukukî ve idarî alanlarda okullar kurulmuştur. Yüzlerce yıl devlete hukuk ve idareci yetiştiren medreseler, artık din eğitimine hasredilmiş okullar olarak kalmışlardır. Tanzimat Fermanı'ndan sonra çağın yeni fen ve diğer bilimlerini okutacak daha çağdaş okullar kurulmuştur. Yeni kurulan okullarla medreselerden yetişenler arasında dünya görüşü bakımından farklılıklar mektep/medrese ya da yenilikçi/gelenekçi denen çatışmaya dönüşmüştür. Bu konuyla ilgili devlet adamları ve gazeteciler, raporlar ya da makaleler yazarak çatışmayı sorgulamışlar ve çözümler aramışlardır. Medreselerin çağın bilimlerini kabul etmeyen kuşaklar yetiştirdiği ve diğer okullardan mezunları dinsizlikle suçladığına dair iddialar, medresenin içinden ve dışından eleştiriler XIX. yüzyılın sonunda millî ve merkezî devlet anlayışından da etkilenererek Eğitim Birliği/Tevhîd-i Tadrîsât yönünde fikirler ve uygulamalar ortaya çıkarmıştır. Bu fikirler II. Meşrutiyet Dönemi'nde daha belirgin hale gelmiş, bu yönde bazı adımlar atılmışsa da Birinci Dünya Savaşı sebebiyle başarılı olamamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti işgal edilmiş ve Anadolu'da başlayan Millî Mücadele başarıya ulaşmıştır. Milli Mücadele'den sonra milli ve yeni bir anlayışa sahip Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra 3 Mart 1924 tarihinde Tevhîd-i Tadrîsât Kanunu kabul edilmiş, önce tüm okullar Maârif Vekâletine bağlanmış, ardından Tevhîd-i Tadrîsât Kanunu'na dayanarak medreseler kaldırılmıştır. Yine aynı kanunun ilgili maddesine dayanarak medreselerin

bir kısmı İmam Hatip Okullarına, Süleymaniye Medresesi İlahiyat Fakültesi'ne dönüştürülmüştür. Bu gelişmeler olumlu ve olumsuz tepkilere sebep olmuştur. Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'nunda medreselerin kaldırılmasına dair bir madde olmadığı için kanuna aykırı görenler, din eğitiminin aksayacağı, İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakültesi'nden yeterli din hizmetlisi ve uzmanı yetişemeyeceği gerekçesiyle karşı çıkmışlardır. Destekleyenler ise Osmanlı Devleti'nden alınan tarihi deneyimlerinde etkisiyle ayrı zihniyette kuşaklar yetişmesinin önüne geçileceği düşüncesiyle savunmuşlardır. Din eğitimi noktasında ise Osmanlı Devleti'nden beri devam eden medreselerin din eğitimi de iyi vermediği gerekçesiyle, İslam Tarihini, kaynaklarını akılcı ve bilimsel yöntemlerle inceleyecek dini hakiki manasıyla öğrenecek ve öğretecek din hizmetlisi ve uzmanı yetiştirilmesini istemişlerdir. Atılan adımlara olumlu ve olumsuz tepkiler Eğitim Birliği fikrine karşı olmaktan ziyade Eğitim Birliği'nin nasıl uygulanacağına dair yapılmış ve günümüze kadar güncelliğini korumuştur.

Kaynakça

- Abdullah Cevdet Bey (1924, Ağustos 1). Müşterek terbiye, tevhîd-i tederîsât. *İçtihat*, Cilt 19, Sayı 168.
- Abdülfeyyaz Tefvik Bey (1925, Eylül 30). Tevhîd-i tederîsât ve tevhîd-i terbiye. *Muallimler Birliği*, Cilt 1, Sayı 4.
- Ahmet Cevdet Bey (1924, Ekim 2). Terbiye-i milliye ile terbiye-i dinîye. *Sebilürreşat*, Sayı 619, Cilt 24, s. 330-332.
- Akçuraoğlu, Y. (1911, Kasım 30). Medrese ıslahatı. *Sırat-ı Müstakim*, Sayı 79, Cilt 4, s. 5-9.
- Akdağ, M. (1946). Celali isyanlarının başlaması. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, Cilt 4, s 23-50.
- Akyüz, Y. (2012). *Türk eğitim tarihi M.Ö. 1000-M.S.2012*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ali Haydar (1923, Nisan 30). Emek mektebi tedrisimiz hakkında bir tarihçe. *Muallimler Mecmuası*, Sayı 8, s.147-148.

- Arı, A. (2002). Tevhîd-i tadrîsât ve laik eğitim. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 2, s 181-192.
- Atay, H. (1982). Medreselerin ıslahatı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 1, s. 1-43.
- B.H. (1926, Nisan 15). Maârifte inkılab. *Kurtuluş Yolu*, Cilt 1, Sayı 2, s. 23-24.
- Balcı, R. (2012). Medreselerin ıslahı konusunda Sultan II. Abdülhamit'in hazırlattığı bir layihanın tahlili. *Tarih Okulu*, Sayı XII, s. 155-191.
- Bandırmalı Faik Bey (1912, Nisan 1). Mektep, medrese. *Beyan-ül Hak*, Sayı 152, Cilt 5, s. 6708-6709.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Millî Eğitim Bakanlığı (Genel 1920–28), Yer Numarası 89 430;76 376.
- BCA, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yer Numarası 3 27 1.
- Binbaşıoğlu, C. (2014). *Başlangıçtan günümüze Türk eğitim tarihi*. Ankara: Anı.
- Cem, İ. (1997). *Türkiye'de geri kalmışlığın tarihi*, İstanbul: Can Sanat.
- Cemiyet-i İlmîyye-yi İslamiyye Beyannamesi (1911, Nisan 3). Sayı 4, s. 1921.
- Cevdet Bey (1923, Mart 23). Halk karşısında medrese ve mektep. *Muallimler Mecmuası*, Sayı 7, s. 121-124.
- Darülfunun ve medreselerin ıslahı hakkında. (1923, Mayıs 16). *Sebilürreşat*, Sayı 528-529, Cilt 21, s. 70-72.
- Demirhisarlı Fatih Hüseyin Bey (1912, Mart 18). Vahdet-i terbiye. *Beyan-ül Hak*, Sayı 150, Cilt 5, s. 2668-2670.
- Develioğlu, F. (2005). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın.
- Ergün, M. (1982). II. Meşrutiyet döneminde medreselerin durumu ve ıslah çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 1, s.59-82.
- Ermekli Safvet Efendi (1910, Aralık 14). Medreselerimiz 2. *Beyan-ül Hak*, Sayı 89, s. 1678-1781.
- Ermekli Safvet Efendi (1911, Nisan 3). Meclis-i mebûsan'da softalar. *Beyan-ül Hak*, Sayı 4, s.1921-1925.

- Ermenekli Safvet Efendi (1911, Ocak 9). Medreselerimiz 3. *Beyan-ül Hak*, Sayı 92, s. 1730-1733.
- Ermenekli Safvet Efendi (1912, Eylül 19). Medreselerimiz hala bir yoluna konulmadı. *Sebilürreşat*, Sayı 211, Cilt 9, s.54.
- Ermenekli Safvet Efendi, (1910, Kasım 29), Medreselerimiz 1. *Beyan-ül Hak*, Sayı 87, Cilt 3.
- Eyice, S. (1998). Mescit. *İslam Ansiklopedisi*, MEB, Cilt 7, s. 473.
- Gökalp, Z. (1917, Haziran 1). Maârif meselesi. *Muallimler Mecmuası*, Sayı 11, Cilt 1, s. 321-327.
- Güven, İ. (1998). Türkiye Selçuklularında medreseler. *Ankara Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 31, Sayı 1, s. 137-148.
- Halil Nasuhi (1911, Kanunisanı 15). Islah-ı medâris. *Tanin*, Sayı 850 Tanin, s.3.
- Hemdanizade Ali Naci (t.y.). *Softalar ve medreseler*. İstanbul: İstikbal.
- Hızlı, M. (1987). Kuruluşundan Osmanlılara kadar medreseler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, Cilt 2, s. 273-281.
- Keskioğlu, O. (1966). Ahmet Cevdet Paşa (1822-1895) hayatı ve eserleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, Cilt 14, s 221-234.
- Kilisli Münir Bey (1911, Nisan 17). İctihat. *Beyan-ül Hak*, Sayı 101, Cilt 5, s. 1861-1863.
- Maârif Vekâleti Genelgesi (1924, Mart). *Muallimler mecmuası*. Sayı 19, s. 417-419.
- Maârif-i Umumiye Nizamnamesi* (23 Şaban 1292/1875). Düstur, Defa-i saniye (ikinci baskı), s.184-201.
- Mehmet Emin Bey (1924, Mart 15). Tevhîd-i tadrîsâtın tevhîdi ve ilahiyat fakültesi. *Mihrab*, Cilt 1, Sayı 9, s. 257-261.
- Mehmet Emin Bey (1924, Ocak 15). Medrese. *Mihrab*, Sayı 5, Cilt 1, s. 129-131.
- Mehmet Emin Bey (1924, Şubat 1). Medreselerde eksik olan usul-i tedris midir? *Mihrab*, Sayı 6, Cilt 1, s. 121-123.
- Mehmet Muhlis (1915). *İnkılab-ı efkârdan maârif*. Konya: Vilayet.
- Mehmet Şükrü Bey (1914, Şubat 26). Mektep medrese birleşmeli. *Sebilürreşat*, Sayı 285, Cilt 11.

Mehmet Zeki Bey (1911, Şubat 13). Darülfünun ve medâris-i islamiye şebab-ı mütefekkiresine. *Beyan-ül Hak*, Sayı 97, Cilt 4, s. 1808-1811.

Musa Kazım ve Eşref Edip (30 Kasım 1910). Kütüb-i kelamiyenin ihtiyacât-ı asra göre ıslah ve telifi beyne-l-müslimîn mezâhib-i muhtelifenin tevhîdi medreselerde tedrîsatın ıslahı I,II, III. *Sırat-ı Müstakim*, Sayı 52, 53, 54 Cilt 3, s. 403-406.

Mustafa Cevdet Bey (1913, Haziran 19). Teceddüd karşısında medreseler-mektepler. *El-Medâris*, Sayı 6, s. 92-93.

Mustafa Sabri Bey (1911, Nisan 17). İlmiyye bütçesi münasebetiyle. *Beyan-ül Hak*, Sayı 100, Cilt 4, s. 1958-1961.

Nahit Cemal Bey (1913, Haziran 19). Maârif-i İslamiyye ve medreseler. *El-Medâris*, Sayı 6, s. 92.

Nasuh Efendizade Hayri Bey (1911, Ocak 23). Hakikatten vazgeçmem II. *Beyan-ül Hak*, Sayı 94, s. 1758-1763.

Oklay, E. (2014). Ahmet Cevdet Paşanın Türk eğitim tarihi açısından önemi üzerine bir inceleme. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/I, 233-251.

Okumuşlar, M. (2008). Ehl-i Sünnetin kurumlaşmasında nizamiye medreselerinin etkisi. *Marife*, Yıl 8, Sayı 1, s. 137-148.

Öztürk, N. (1983). *Menşe'i ve tarihi gelişimi açısından vakıflar*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü.

Salih Vecdi Bey (1913, Ekim 23). Medâris-i hususiyeye muhtacız. *Sırat-ı Müstakim*, Cilt 11, Sayı 267, s. 104.

Sarıkaya, Y. (1999). Osmanlı medreselerinin gerilemesi meselesi: eleştirel bir değerlendirme denemesi. *İslami Araştırmalar Dergisi*, Sayı 3, s 23-39.

Satı Bey (1918, Eylül 12). Terbiyye-i Milliye hakkında birkaç mülahaza. *Terbiye Mecmuası*, Sayı 2, Cilt 1, s. 41-42.

Sinop Mutasarrıfı Zihni (1921, Nisan 15). Milletin en büyük ihtiyacı münkariz olan medreselerin ihyası. *Sebilürreşat*, Sayı 476, Cilt 19, s. 101.

Şemsettin S. (2002). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı.

Şeyh Alizade Havace Muhyiddin (26 Şaban 1314). *Medreselerin Islahı*, No K/3372.

- Tahsin Bey (1924, Mayıs 22). İlahiyat liseleri. *Sebilürreşat*, Sayı 601, Cilt 24, s. 45.
- Talim ve terbiye. (1911, Kasım 30). *Sırat-ı müstakim*, Sayı 183, Cilt 8, s.13.
- TBMM Zabıt Cerideleri, Devre 2, Cilt 7, İçtima Senesi 1, s. 25.
- Tedris ve terbiyede vahdet. (1924, Mart). *Muallimler Mecmuası*, Sayı 19, s. 417-419.
- Tevhîd-i tadrîsât demek ilga-yı tadrîsât demek midir? (1924 Mayıs 29). *Sebilürreşat*, Sayı 602, Cilt 24, s. 57-59.
- Tevhîd-i Tadrîsât Kanunu (1931). *Düstur*, Cilt 5, 3 Mart 1340, İstanbul, 1931, s. 667.
- Tevhîdi tadrîsat kanununun tarzi tatbiki hakkında antalya mebusu Hoca Rasih Efendi hazretleriyle mülakat. (1924, Haziran 12). *Sebilürreşat*, Sayı 604, Cilt 24, s. 89-90.
- Tevhîd-i tadrîsâtın tarz-ı tatbiki. (1924, Mayıs 29). *Sebilürreşat*, Sayı 602, Cilt 24, s. 59-60.
- Tezcan, M. (1985). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Türkoğlu, A. (1980). Türk ve Fransız eğitim sistemlerinin evriminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, s. 177-197.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin ilmiye teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yediyıldız, B. (2002). Vakıf. *İslam Ansiklopedisi*. Cilt 8, s. 152-173.
- Yüksel, H. (1988). *Osmanlı sosyal ve ekonomik hayatında vakıfların rolü (1585-1683)*. Sivas: Dilek.

Extended Summary

Purpose

The aim of this work, thoughts about madrasa reform of intellectuals of the period of the Ottoman Empire, and these ideas Unification of Education is to set out how it turns. Another objective, which is an important revolution in the history of the Republic of Turkey, to examine the debate at the beginning of practice Education Association, is to shed light on the ongoing debate until today.

Method

In this article, which is a historical study, document analysis was made. Past or present an existing phenomenon, history methodology in explaining the cause-effect relationship has been used. With this method, the information obtained on the subject, is prepared according to the literature. These documents are accessible archive documents, newspapers and magazines are printed with the period of the other sources.

Conclusion

Since its founding religious / ideological education in the madrasahs, which are rooted in the religious education of many reasons. The madrasa emerged during periods of open door of ijtihad, despite the best educational institutions of the age, education and society in Islamic jurisprudence developed once the door was closed approach has led to stagnation in scientific understanding. After passing the Madrasa Ottoman Empire, ideological understanding unchanged, the Fatih Sultan Mehmet and Kanunî Sultan Süleyman have made some arrangements. The madrasa has continued to educate law, administration and religious services in need of the state and society. One of the most powerful states of its era, there are no other forces to challenge the Ottoman state and society, in the Ottoman Empire, the best state of the age / nizam-ı âlem have the conviction that has ingrain. That his conviction, it has closed the door of ijtihad. The lack of progress yet to force the Ottoman, and partly characteristics of the foundation, are the factors that prevented the development of madrasa education and systems.

From 9th century until the 19th century, beginning in Western Europe and the spread of rationalism, enlightenment and scientific developments, in general Islamic community, in particular the Ottoman Empire and its founder Turkish society, developments in Europe were affected negatively the Ottoman Empire, It has developed a negative attitude towards innovation due to closed the door of ijihad insight. The Ottoman Empire saw enough of the current system, but, for the battle was lost in a big land, it began to be made for military reform. However, continued military defeats, in the field of education reform are made. The current education system has been tried to be reform, but was unsuccessful. Madrasa has not been updated for himself, established a new school in legal and administrative areas. After the Tanzimat, the era of the new science teaching was founded modern schools. Who trained in madrasas with modern schools, they had a different opinion, so schools / madrasah or innovative / traditionalist called conflict has emerged. About this conflict, dignitaries and journalists, have questioned the conflict by writing reports and articles and solutions sought. At the end of the 19th century, generations who do not accept the scientific age of the madrasas that educated, and those trained in modern schools, atheism accused alleging are inside the madrasa and outside criticism, influenced by national and central government Education Association / Unification revealed of Education in terms of ideas and practices. These ideas, In the Second Constitutional Era, it has become more prominent, some steps have been taken towards unity of education, but did not succeed due to the First World War.

After the First World War occupied the Ottoman Empire, beginning the War of Independence in Anatolia was successful. After the Turkish War of Independence, the Republic of Turkey was established national and independent. After the proclamation of the Republic, on March 3, 1924, adopted by the Law of Unification of Education of all schools are connected to the Ministry of Education. Then madrasas were abolished. Based on the relevant articles of the law, some of the madrasas of Imam Hatip schools, and Süleymaniye Madrasa was transformed into the Faculty of Theology. This transformation has led to positive and negative reactions. In the Law of Unification of Education, some Turks were objected to, illegal because it is not a matter concerning the abolition of the madrasas, and will disappear of religious education, the Imam Hatip schools and the Faculty of Theology, adequate theological experts and religious servants, on the grounds that not train. In some Turks, this law, under the influence of

historical experience from the Ottoman Empire, defended the idea that prevent the growing generation in separate conflicting mentality. Madrasahs, the grounds can not teach Islam, they want to educate religious servants and experts who Islamic history and literature, examining the rational and scientific method, learning the true meaning of Islam and taught. Debate on the Law of Unification of Education, has not been against the idea of the Unfication of Education. Unfication of Education, made on how to apply, and has kept up to date so far.